

zбирци imaju dosta sadržajnih, tematskih i motivskih sličnosti s pjesmama drugih područja (npr. s Hercegovinom i Dalmacijom), što nije slučaj sa epskim pjesmama. To ukazuje na to da je tehnika novijih epskih pjesama stare Crne Gore (od 17. do polovine 19. stoljeća) autohtona, tj. da se razvijala i da je živjela samo na jednome određenom području. Izvan tog područja interes za stvaranje, a naročito za primanje takve u mnogočemu specifične poezije nije bio velik, dok su naprotiv lirske pjesme (neke vrste više, neke manje), bile daleko šire rasprostranjene. Možda bi slika izgledala nešto drugačija da su i u ovoj zbirci kao i u epskoj donesene samo pjesme s područja stare Crne Gore. (U zbirci su štampane pjesme sa sadašnjeg područja Socijalističke Republike Crne Gore). Ipak bi se i tada našlo mnogo tematskih i motivskih sličnosti s pjesmama sa drugih područja. Ali i pored toga primjećujemo da među običajno-obrednim pjesmama nema koledskih, dodolskih i krstonoških pjesama. Gotovo ih nema ni na terenu, dok su posebno razvijene svatovske pjesme i tužbalice (ove posljednje naročito). To potvrđuje i sadržaj knjige. Jelena Šaulić pregledala je 42 zbirke i 11 drugih izvora (časopisa, listova i publikacija) i izabrala ukupno 270 pjesama: iz Vukovih zbirki 78, Novice Šaulića 72, Vasiljevićevih 31, iz zbirke Rovinskog 19 itd. Njih je autorica klasificirala ovako: ljubavne (94), porodične (31), uspavanke (10), mitološke i vjerske (10), svatovske (35), tužbalice (21), radne pjesme (5), počasnice (12), pjesme u kolu (12), horačke (6), opisne (7) i šaljive (27). Kako vidimo, najmanje je doneseno pjesama uz rad (a i one bi se mogle uvrstiti u druge grupe, npr. među ljubavne). Ni to nije slučajno jer su i u životu Crnogoraca, u ratničkoj staroj Crnoj Gori, pjesme uz rad normalno i bile rijetke. Interesantno je i to što se u crnogorskim epskim pjesmama 18. i 19. stoljeća ne pjeva o ljubavi i ženidbi, dok su lirske ljubavne pjesme upravo najmasovnije. Autorica je uspješno obavila posao oko izbora pjesama i njihova rasporeda u knjizi nastojeći miješanjem kraćih i dužih pjesama, različitosti sadržaja i izmjeničnim navođenjem pjesama sa dužim i kraćim stihovima izbjeci monotonost. U zbirci je prezentirano tematsko-motivsko bogatstvo pa i estetska vrijednost crnogorske lirske poezije. Na kraju bi se mogle postaviti i neke ne tako važne zamjerke klasifikaciji (npr. nije trebalo navlačiti: pjesme uz rad ili opisne), rasporedu pjesama po grupama (zašto npr. pjesmu »Košuta i djevojka« ili »Čija je ono djevojka« staviti u opisne), pa i nepreciznim nazivima grupa (npr. mjesto termina: radne pjesme, bolje bi bilo pjesme uz rad). Možda je autorica uz konstataciju da bi se zbog seoba moglo naći lirskih pjesama ispjevanih na crnogorski način ne samo u pojedinim krajevima Srbije i Vojvodine već i u Senju i Istri, mogla dopustiti da su utjecaji mogli ići i u suprotnom pravcu, i ne samo sa istočno-muslimanskog i mnogo manje, zapadno-mletačkog područja« već i hercegovačkog npr.

U predgovoru, koji ima petnaestak stranica, data je kratka informacija o sakupljanju lirskih pjesama u Crnoj Gori i objašnjenje o sastavljanju antologije, izboru i zastupljenim vrstama u zbirci. Uz navedene pregledane knjige i građu, autorica je označila i izvor za svaku pjesmu posebno, uz neke je dala i bilješku te je donijela i rječnik turcizma i manje poznatih riječi.

Ante Nazor

EPSKA NARODNA POEZIJA CRNE GORE. Izbor i redakcija VIDO LATKOVIĆ I JOVAN ČADENOVIĆ. Predgovor i bilješke VIDO LATKOVIĆ. Grafički zavod, Titograd 1964, 449 str.

Epska poezija Crne Gore nije do sada detaljnije posebno obrađivana pa ova knjiga u kojoj je doneseno 38 crnogorskih epskih narodnih pjesama i opširna Latkovićeve studija od šezdesetak stranica, zauzima istaknutije mjesto i poticaj je za šire izučavanje te poezije. Prvo što zapažamo kod većine pjesama jest sažetost i realističnost u opisima događaja i slikanju junaka. Kod većine ovih epskih pjesama nema one uobičajene epske opširnosti, a ni sporednih epizoda i junaka.

Obično se obrađuje jedan realni događaj. Zbog toga su i pjesme kratke. Sveukupno imaju 9137 stihova. Skoro polovina njih (17) ima ispod 150 stihova, dok ih daljnjih 12 ne dostiže ni 300 stihova. Samo prve četiri pjesme, donekle i peta, koje govore o događajima iz 15. i 16. stoljeća, razlikuju se od ostalih po obradi, specifičnosti tematike, iznošenju imena i lokaliteta. Te pjesme pripadaju onoj grupi naših epskih pjesama u kojima se prepleću stvarni život i legenda. Kod ostalih pjesama ove zbirke uglavnom nemamo razloga da posumnjamo u istinitost onoga što je u pjesmama opjevano. Utoliko više što je riječ o događajima novijeg datuma (druga polovina 17. do prve polovine 19. stoljeća — tačnije do boja na Dugi 1862).

Vido Latković u predgovoru zbirci naziva period 18. i prve polovine 19. stoljeća zlatnim dobom crnogorske epske poezije i s pravom konstatira da po sadržini i po životnim stavovima, po kompoziciji, tehnici pričanja, stilskim obratima i jeziku ta »novija epika Crne Gore predstavlja, dakle, lako izdvojiv ciklus naše epike uopšte«. Latković kaže i zašto je to tako: »Pismenost je u Crnu Goru prodrila tek u 19. vijeku. Nerazvijenost pismenosti u ranijim vremenima mogla je, međutim, samo povoljno uticati na život epske pjesme; sve do početka 19. vijeka usmeno predanje i epska pjesma vršili su funkcije pisane književnosti.« U toku 18. vijeka i prve polovine 19. vijeka epska narodna pjesma u Crnoj Gori »zahvatajući život sasvim neposredno, naročito borbu kao najizrazitiji oblik života, bila je od presudnog uticaja na shvatanje i ocijenu ljudskih postupaka. Pri stvaranju većine pjesama više se, znatno više, težilo određenoj istinitosti prikazivanja nego ljepoti oblikovanja«. Pa ako ove pjesme i »ne idu uvijek u vrhunska ostvarenja jugoslavenske epike, u njima je data impresivna slika jednog posebnog života, izražena je jedna izražena, dobrim dijelom posebna, epika našeg patrijarhalnog čovjeka, jedan ponegdje krut, ali uvijek uzdignut humanizam. I to im daje posebnu vrijednost.« Pjesme su preštampane iz nekoliko izvora, najviše iz Vukovih zbirki i ostavštine (20), zatim iz Njegoševa *Ogledala srpskog* (7), Milutinovićeve *Pjevanje* (6), Bogišićeve zbirke (2), te iz djela *Pleme Kuči M. Miljanova* i iz zbirke Đ. Dragovića—Đuričkovića (po jedna), dok za pjesmu »Lazar Pecirep« nije naveden izvor. Sve su zabilježene tokom 19. stoljeća i sve svojom specifičnom tematikom, zaista izviru iz crnogorskoga patrijarhalnog ratničkog života, društvenih odnosa i prilika uvjetovanih stalnim borbama i izoliranošću od drugih kulturnih oblasti. Osobitosti tematske, sadržajne i stilske su ove: u pravilu se ističu podvizi pojedinaca u posebnoj vrsti ratovanja, tzv. četovanja, kojemu je bio cilj u prvom redu otimanje neprijateljskih ili obrana svojih stada ovaca. Iz praktičnih potreba dolazi i do bratimljenja crnogorskih junaka sa turskimagama i begovima, a onda do krvavih sukoba između njih zbog nevjere ili pak pohotljivosti Turaka prema ženama i lijepim djevojkama. Mnogi sukobi proizlaze i iz osjećaja plemenskog ponosa i časti, iz težnje za osvetom, pa čak i zbog suosjećanja prema životinjama. Ove se pjesme razlikuju od drugih naših epskih pjesama, npr. od uskočkih i u tome što se u njima ne pjeva ni o ljubavi ni o ženidbi.

Ante Nazor

KIRIL PENUŠLISKI, CRVEN SE BARJAK RAZVEVA. NARODNI BORBENI PESNI. Izd. Kultura, Skopje 1965, 224 str.

Zbirka sadrži 98 narodnih lirsko-epskih borbenih pjesama. Podijeljena je u četiri dijela: 1. Tri sindžiri robje (9), 2. Goro le, majko ajdutska (36), 3. Ogin gori vo Krušovo (30) i 4. Da gi skršime ropski sindžiri (23). Ono što povezuje sve ove pjesme jest oružana borba makedonskog naroda od dolaska Turaka do stvaranja Socijalističke Republike Makedonije. Prvi dio zauzimaju uglavnom dobro poznate epske pjesme (tri o Kraljeviću Marku i pjesma »Bolen Dojčin«). U drugom su dijelu donesene pjesme o hajducima i hajdukovanju kroz 18. i 19. st. U trećem su donesene revolucionarne pjesme iz vremena organizirane borbe za oslobođenje Makedonije od Turaka u rasponu od 80-tih godina 19. st. do II